

Kültürel, Yapısal ve İşlevsel Açıdan Doğu Karadeniz’de Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadirga Yaylaları Örneği)*

Pasture Husbandry and Pasture Festivals within the Aspect of Culture, Structural and Functional in the Eastern Black-Sea (The Example of Hıdırnebi and Kadirga Pastures)

Bekir ŞİŞMAN**

Özet

Yaylalar; yazın çıkılan, yüksek ve serin konaklama yerleridir. Bu mekânlar, yerleşim yerlerinin dışında; hayvan otlatmak, tarım yapmak veya dinlenmek için kullanılan alanlardır.

Yaylalara yılın belirli zamanlarında çıkılarak; belirli sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi olayı Doğu Karadeniz’de yüzyıllardır geleneksel olarak sürdürülmektedir. Bu geleneksel yapı, yaylacılığın, yayla ekonomisinin, yayla kültürünün ve yayla turizminin özünü oluşturur. Sosyal ve ekonomik şartlara bağlı olarak yaylacılık geleneğinde de birtakım yapısal ve işlevsel değişiklikler gözlemlenmektedir.

Anahtar sözcükler: yayla kültürü, turizm, yapı ve işlev

Abstract

Pastures are a chilly settlement place in where people clime up and settled. Those places, cited outside the suburbs were used to animal breeding, cultivation or even for occasional resting.

Climbing up to the pastures on a certain time of a year, being fallowed some practices such as devised social, cultural and fiscal events is a kind of cultural tradition, which has been applied for centuries in the Eastern Black-Sea territory. This traditional structure of pasture is a kind of main core of pasturing, pasture economy, pasture culture and also pasture tourism. In the pasture tradition cold be examined some kind of structural and functional diversities depending on the social and economic conditions.

Key Words: pasture culture, tourism, structure and function

Giriş

Türkiye’nin hemen her bölgesinde yayla sözcüğü; yazın çıkıp oturlan serin yer, dağların üzerindeki yazlık ikametgâh ya da yazlık mera anlamına gelmektedir (Emiroğlu, 1977: 16).

Köken itibariyle “yayla(k)” terimi, eski Türkçede yaz mevsimi anlamına gelen “yay” sözcüğünden türetilmiştir (Atalay, 1998: 13).

Bugün daha çok ekonomik faaliyetlerin yapıldığı bir alan olan yaylalar; yazın belli bir süre içinde hayvan otlatmak, çeşitli işlerde çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan; köyün hayat sahası dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı, sosyo-ekonomik bağlarla köye bağlı, köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümü olarak nitelendirilebilir (Köse, 2001: 7).

Bir bölgenin yayla niteliğinde olması için belli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Yaylalar orman sınırının üzerinde bulunan, yüksekliği ve fiziki özelliği tarım yapılmasına uygun olmayan; ancak, bitki örtüsü açısından zengin, geniş alanlardır (Göl, 2004: 164).

Yaylacılık ise; yaz mevsiminde insanların hayvanlarını da yanlarına alarak yaylaya çıkmalarını, orada bir süre kalmalarını ve birtakım ekonomik faaliyetlerde bulunmalarını kapsar. Yaylacılık mevsimsel bir hareketliliktedir. Bu hareketliliğe katılan insanların yayladaki bütün faaliyetleri yaylacılık adı altında değerlendirilmektedir (Emiroğlu, 1977: 19).

* Bu çalışma, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 27.06.-01.07.2006 tarihleri arasında Gaziantep’te düzenlemiş olduğu VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi’nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kurupelit / SAMSUN
bsisman@omu.edu.tr

Yaylacılık ve yayla hayatı eski Türk kültüründeki göçebe hayatın (yani tarım ve hayvancılığın birlikte icrasının) bir uzantısıdır. Bu çalışma kaybolan ya da değişen kültür değerlerimizi, göçebe hayatın vazgeçilmez bir unsuru kabul edilen yaylacılık bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada zaman zaman yazılı kaynaklar da kullanılmıştır. Ancak saha çalışması, gözlem ve görüşme tekniklerinden yararlanma, bu çalışmanın temelini teşkil etmektedir. Temmuz 2005 tarihinde 10 gün süreyle Trabzon iline bağlı Hıdırnebi, Kadirga (Ayrıca, Beypınarı ve Levağra) yaylaları gezilerek konuyla ilgili gerekli folklorik malzeme derlenmiştir.

Yılın belirli zamanlarında yaylalara çıkılarak; birtakım sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesi olayı Doğu Karadeniz’de yüzyıllardır geleneksel olarak devam ettirilmektedir. Bu geleneksel yapı; yaylacılığın, yayla ekonomisinin, yayla kültürünün ve yayla turizminin temelini oluşturmaktadır. Sosyal, ekonomik ve teknolojik şartlara bağlı olarak yayla bağlamında birtakım yapısal ve işlevsel değişikliklerin gözlemlendiği günümüz yaylacılığı, Doğu Karadeniz insanının bugün de vazgeçilmez bir tutkusu ve değeri olarak yaşatılmaya devam etmektedir.

Canik dağlarından başlayıp Kaçkar dağları ile devam ederek Gürcistan sınırına kadar ulaşan, denize paralel bu coğrafyada 1500 ila 3500 metreler arası yüksekliklerde yüzlerce oba ve yayla mevcuttur. Ancak bunların bazıları hem alan hem de katılımcı açısından diğerlerine göre daha büyüktür. Bu çalışmada Trabzon yöresindeki Kadirga ve Hıdırnebi yaylaları örnek alınmış ve incelenmiştir. Yaylaya hazırlık, yayla yolculuğu, yayla hayatı, yayla şenliklerinin yapısal ve işlevsel özellikleri, yaylacılıkta yaşanan yapısal ve işlevsel değişim çalışmanın alt başlıklarını oluşturmaktadır.

1. Yaylaya Hazırlık

Yaylada karların eridiği, kışlakta (yani köylerde) havaların iyice ısınmaya başladığı dönem (ki bu mevsim genellikle mayısın son haftasıyla haziranın ilk haftasına rastlar) Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaylaya çıkış mevsimidir. Yaylaya çıkış hazırlıkları iki bölümden oluşmaktadır:

a. Yayla Evinde Yapılan Hazırlıklar: Bu hazırlıklar daha çok yaylada bulunan evin ve ahırın temizlenmesine ve tamir edilmesine yöneliktir. Yaylaya çıkmadan birkaç hafta önce yayla evine gidilerek bu bakım, onarım ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilir.

b. Köy Evinde Yapılan Hazırlıklar: Köy evindeki hazırlıklar yaylaya çıkmadan bir ay önce başlar. Baklagiller hazırlanır, mısır öğütülüp un haline getirilir, yaylada kullanılacak kaplar temizlenir; balta, orak ve tırpanlar bilenir; sepetler onarılır, urganlar hazırlanır.

2. Yayla Yolculuğu

Yaylacılıkta iki önemli tarih vardır: “Yayla çıkımı” ve “yayla inimi”. *Yayla çıkımı* tarihini köylüler kendi aralarında belirler. Bu tarih tüm köy halkına duyurulur. Belirlenen tarihten önce kimse yaylaya göç edemez. Bu kurala Rize yöresinde “nezir” denir. Neziri bozanlar tepkiyle karşılaşır. *Yayla inimi* tarihi ise serbesttir; herkes istediği tarihte yayladan göç edebilir (Ekşi 1999: 293)

Yüksek yaylalara çıkış, yakın yaylalara göre daha geç başlamaktadır. Yaylaya çıkış bir şenlik havası içerisinde gerçekleşir. Sabahın ilk ışıklarıyla köy, insan sesleri ve çan (kelek) sesleriyle çınlar. Hayvanlar süslenir, bakımları yapılır; yöresel kıyafetlerini giyinmiş kalabalık insan grupları hayvanlarını da yanlarına alarak gün ağarmaya yakın, yola çıkarlar. Yanlarına yalnızca zorunlu eşyalarını alırlar. Ev için alınan eşyalar at veya katırlara yüklenir. Ancak günümüzde özellikle uzak mesafeler için motorlu taşıtlar tercih edilmektedir. Bazı yörelerde yaylaya çıkış iki aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir. Önce yayla ile köy arasında olan ve *mezere* yahut *mezra* denilen yerleşim yerlerine göçülme, burada iki-üç hafta kalıdıktan sonra esas yaylaya göç edilmektedir. Yaylaya giriş hep birlikte olmaktadır. Bundan amaç ise yayla otlarından herkesin eşit oranda yararlanma düşüncesidir (Göl 2004: 165-166).

Yaylaya toplu çıkışlar aynı zamanda tören ve festival havası da yaratmaktadır. Yaylaya çıkış anı ve aralarda verilen molalar sözlü kültürümüz açısından birer icra ortamı oluşturmaktadır. Ayrıca toplu göç; birlik ve beraberliği, dayanışma ve kaynaşmayı da pekiştiren bir olgudur. Ancak son yıllarda motorlu taşıtların devreye girmesiyle bazı köylerde birlikte yaylaya çıkma geleneğinin bozulduğu gözlenmektedir. Yaylacılar ya kendi araçlarıyla ya da kiraladıkları araçlarla hem eşyalarını hem de hayvanlarını yaylaya kısa zaman içerisinde ulaştırmaktadırlar.

Konaklama yerleri; insanların dinlendikleri, eğlendikleri, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını giderdikleri, yaylaya çıkma geleneğini zevkli hale getirdikleri mekânlardır. Bu esnada, yorulan hayvanlar da sahipleriyle birlikte dinlenir. İnsanlar kemençe, davul ve zurna eşliğinde horon oynayarak eğlenirler. Yaylaya dair türkü ve maniler söylerler. Konaklama yerlerinde bir müddet eğlendikten sonra yaylaya varabilmenin heyecanı ile dinlenmiş olarak tekrar yayla yolculuğuna başlarlar.

Yolculuk esnasında söylenen mani tarzında birkaç türkü örneği:

*Hayda gidelim hayda
Çiçekli yaylalara
Oturalım yan yana
Bakalım aynalara.*

*Kıratımı nalladım
Nalimi kalayladım
Yaylaya gidenlerden
Yâre selam yolladım.*

*Yaylanın yollarına
Oluk yaptırırım oluk
Gelen geçen güzeller
İçsinler soğuk soğuk.*

*Bu sene yaylaları
Bile gezelum bile
Sevdim de alamadım
Nafîle düştüm dile. (Köse 2001: 34)*

Yaylaya yaklaşıldığında, yaylanın düzüne birlikte girmek için öndekiler arkalarındakileri beklerler. Davul-zurna, kemençe eşliğinde insanlar yaylanın büyük çimeninde bir müddet horon oynayarak ve türkü söyleyerek eğlenirler; daha sonra obaya giriş zamanı, yayla bekçisinin silah atışıyla belirtilir ve herkes büyük bir coşkuyla evlerine girer (Köse 2001: 34).

3. Yaylacılığın İcrası

Yaylaya ulaştıktan sonra artık yayla hayatı başlamıştır. Yaylada genellikle günlük değişmeyen bazı işler mevcuttur:

Evin hanımları sabahları erken kalkarlar; bir taraftan ocağı yakarlar, bir taraftan kahvaltı hazırlamaya koyulurlar; diğer taraftan da hayvanlar için yalılık hazırlarlar. Genellikle önce hayvanların yalları verilip bakımları yapıldıktan ve sütleri sağıldıktan sonra kahvaltıya oturulur. Daha sonra sığırlar bu iş için görevli çocuklar veya gençler tarafından önceden belirlenen otlaklara götürülür.

Evdeki bayanlar tarafından iş bölümü yapmak suretiyle ahır ve ev temizliği yapılır. Sonra sığır veya koyundan alınan sütlerin değerlendirilmesine geçilir. Sütten peynir, yoğurt, yağ, ayran, çökelek gibi ürünler elde edilir ve bunların bir kısmı yaylada tüketilir, bir kısmı yayla pazarında satışa sunulur; bir kısmı ise kışa hazırlık için saklanır. Evde süt ürünlerinin bulunduğu ve işlendiği bu bölüme “sütlük” adı verilir.

Yaylada yapılan günlük işlerden biri de koyunlardan elde edilen yünlerin eğrilip ip haline getirilmesi ve bu iplerden gerek ihtiyacı karşılamak; gerekse satışa sunmak amacıyla çeşitli mamullerin (hırka, heybe, yük ipi, çorap vs.) elde edilmesidir.

Bu arada erkekler de hayvanların bakımı veya ormana yakın bölgelerde ağaç işlemeciliği gibi işler meşgul olmaktadır. Turistik yaylacılığın ağırlıklı olduğu yörelerde erkekler kahvehane, bakkal, kasap, manav ve lokanta işiyle de meşguldür. Evde üretilen ürünlerin yayla pazarında satışını, ot biçme ve ormanda odun yapma işini evdeki kadın ve erkekler birlikte yaparlar. Bu tür işler, genellikle haftalık ve mevsimlik işlerdir.

Özellikle haftada bir gün, yayla şenliğinin yapılacağı yerde kurulan yayla pazarları çok ilginçtir. Yaylacılar evlerinden getirdikleri süt, yağ, peynir ve çökeleği bu açık hava pazarında sattıktan sonra; kazandıkları parayla ekme, sebze, meyve, sıvı yağ ve sabun gibi ihtiyaçlarını alıp obalarına dönmektedirler. Ayrıca bu pazarlarda büyük ve küçükbaş hayvan ticareti de yapılmaktadır.

Akşam olduğunda hayvanlar karınlarını, yayla otlarıyla doymuş halde dönerler. Akşam süt sağma işleri yine kadınlara düşer. Daha sonra aile birlikte yemek yer ve bu esnada o gün yapılan işler ve yaşanan olaylar hakkında konuşulur, sohbet edilir. Bazı aileler yemek sonrası karşılıklı misafirlığe gider.

Yayladaki akşam sohbetleri çok keyiflidir. Zaman zaman evlerde ve yaylalardaki kahvehanelerde bir araya gelen yaylacılar, aralarında doyumsuz sohbetler gerçekleştirir. Ancak televizyonların ve çanak antenlerin yaylalara kadar girmiş olması, yaylalardaki akşam sohbetlerini, oturmalarını ve kültür yaratmalarını olumsuz etkilemiştir. Kimi obalarda gençlerin her gece bir evde toplanarak kemençe eşliğinde horon oynamaları, türkü söyleyerek eğlenmeleri geleneği devam etmektedir.

Yaylalarda bazı akşamlar *yayık sallama* (vurma) adı verilen ve birikmiş kaymaktan yağ çıkarma diyebileceğimiz bir aktivite gerçekleştirilir. Yayık sallama zor ve maharetli bir iştir. Yayığın önünde ve arkasında duran gençler yayığı ileri ve geri istikamete doğru sallarlar. Kaymağın yağ haline gelmesi bazen saatlerce sürebilir. Yayık sallama gecelerinde gençler arasında bazen sevgi tohumukları yeşerebilir ve bu yaklaşma evliliğe kadar gidebilir. Sallanan yayıktan tabanca patlaması gibi bir ses gelmeye başladığında kaymak yağ olmuş demektir (Ekşi, 1999: 295). Ancak bugün bu işlem çoğunlukla yayık makinelerinde gerçekleştirilmekte ve kültürel bir oluşum olan “yayık vurma” geleneği de sona ermektedir.

Sünnet ve düğün törenleri, yayla yerine daha çok köylerde yapılmakta; ölen kişilerin cenazeleri de yayladan köye indirilerek orada defnedilmektedir. Ancak yaylada, kız isteme ve söz kesme gibi geleneklerin icra edildiği; bazı cenazelerin de yayla mezarlığına gömüldüğü tespit edilmiştir.

4. Yayla Şenliklerinin Yapısal ve İşlevsel Özellikleri

Doğu Karadeniz’in çeşitli yörelerinde değişik tarihlerde yayla şenlikleri düzenlenmekle birlikte, şenlikler genellikle Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleştirilmektedir.

Yayla şenlikleri özellikle büyük yaylalarda yapılır. Bu tür yaylaların obaları çoktur ve çeşitli ilçelerden ve köylerden binlerce insan hiçbir zorlama, teşvik ve duyuru yapılmadan, takvimi çok önceden belli olan bu şenliklere katılır. Örneğin Trabzon-Gümüşhane sınırında bulunan Kadırğa yaylasında şenlik her yıl Temmuz ayının üçüncü Cuma günü yapılır. Trabzon’un Vakfikebir, Beşikdüzü, Şalpazarı, Tonya, Maçka ve Düzköy; Giresun’un Görele ve Çanakçı; Gümüşhane’nin Kürtün ve Torul ilçeleri ile Türkiye’nin çeşitli illerinden binlerce insan Kadırğa şenliğine katılmaktadır.

Şenlik günü aileler çevredeki yayla, oba, köy ve ilçelerden şenliğin yapılacağı yaylaya gelirler. Halk erkeği ve kadınıyla iç içedir. Halkın en büyük özelliği birbirine duyduğu sevgi ve yakınlıktır. Şenliklerde horonlar büyük halkalar halinde, kadın-erkek karışık şekilde oynanır. Alan büyük, katılımcı da fazla olduğundan kullanılan enstrümanın (kemençenin) ve söylenen türkülerin duyulması için elektronik cihazlardan yararlanılmaktadır. Şenliklerde yörenin tanınmış sanatçıları da icracı olarak yer almaktadır. Çeşitli yörelerden gelen halk oyunları ekipleri de şenliğe renk katmaktadır.

Şenliklerde yöre mutfağına has yemekler genellikle ticari amaçlı, bazen de tanıtım maksatlı olarak gelen misafirlere sunulmaktadır. Bu arada aileler şenlikler esnasında piknik yapma imkânı da bulmaktadırlar. Hazırlıklı gelemeyen aileler için mangalda yapılan et ve köfteler satışa sunulmaktadır. Yine şenlik esnasında hayvansal ürünler başta olmak üzere, yaylada üretilen çeşitli süt mamulleri satışa sunulmaktadır. Burada şenliklerin ticari amaçlı olarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Şenliklerde insanlar hangi yöreden ve görüşten olursa olsun, aynı halka içerisinde el ele diz dize samimi bir hava içerisinde bulurlar. Burada birlik-beraberlik ve samimiyet duygularının pekiştiği görülmektedir.

Yayla şenliklerinin yapısı ve işlevi hakkında bilgi verirken örneklerimizi daha çok Hıdırnebi yaylası üzerinden sunmak istiyoruz:

*Hıdırnebi yaylası
Ne bakayısın bağa
Orağın yedisinde
Ben geleceğim sağa.*

Bu dördüklük Hıdırnebi yaylasıyla özdeşleşmiş ve tüm Akçaabatlılar tarafından bilinen bir manidir. Hıdırnebi yaylası Akçaabat ilçesine yaklaşık yirmi kilometre mesafede, ilçenin güney batı bölgesinde ve denizden 1700 metre yükseklikte bulunmaktadır. Yaylanın yamacında adına “Hıdırnebi kayası” denilen 400 metre yüksekliğinde büyük bir kaya mevcuttur. Kayanın üzerinde Hz. Ali’nin atı Düldül’e ait bir nal izinin bulunduğu inanılmaktadır. Eskiden yaylanın düzenini yörede sözü geçen muhtarlar sağlamış. Bugün ise Hıdırnebi yayla şenliği kaymakamlık tarafından organize edilmektedir. Ancak, şenlikte muhtarlar da görev almakta ve bu organizasyona yardımcı olmaktadır.

Akçaabat Belediyesi tarafından şenlik alanına bir sahne kurulmakta ve gelen misafirler için izleyici platformu oluşturulmaktadır. Sanatçılar ve çeşitli halk oyunları ekibi şenliğe davet edilir. Ayrıca her köy (oba) için bir çadır kurulur. Çadırlar gelen misafirlerin dinlenip sohbet etmeleri, çay içmeleri, kemençe eşliğinde söylenen yöre türkülerini dinlemeleri ve gündüzleri yakıcı olan güneşten korunmaları içindir. Aslında bu çadırlar yöre müziği ve halk oyunları açısından birer icra bağlamıdır. Ayrıca şenlik alanında ailelerin özel çadırları, piknik alanları, ticaret yapmak için kurulan çadır dükkânlar ve pazaryeri mevcuttur.

Belediye, şenlik alanında ve çevresinde görüntü kirliliği oluşturduğundan, rasgele yapılaşmaya izin vermemekte; hatta yaylacılığın özüne uygun olması açısından ahşap mimariyi teşvik etmektedir. Ayrıca belediye tarafından Hıdırnebi yayla kenti iç ve dış turistlere hizmet veren örnek bir işletme olarak burada kurulmuştur.

Şenliklerin önemli bir işlevi de uzun süredir görüşmeyen, dostların, akrabaların ve hemşehrilerin birbirlerini tekrar görmelerine vesile olmasıdır. Şenlikler; bayramlar gibi insanların bir araya geldiği, sosyal dayanışmanın ve kaynaşmanın zirveye çıktığı, halkın kendi kimliğini ve geleneklerini hatırladığı kültürel oluşumlardır.

Geniş yaylalara serpilmiş obalar, yayla şenlikleri esnasında bir araya gelirler. Bu birliktelik, tanışmayı ve dayanışmayı temin etmektedir. Obaların şenlik alanına gelişleri sırayla ve bir düzen içerisinde olmaktadır. Her oba, kurulduğu taraftan, muhtarları önderliğinde; erkekler önde, kadınlar geride olacak şekilde ve kalabalık bir grup halinde; kemeçe, davul ve zurna eşliğinde icra edilen horonlarla birlikte, adeta kayar gibi şenlik alanına gelmektedir. Obaların gelişi şenlik alanında büyük bir coşkuyla karşılanmaktadır.

Şenliklerin bir diğer işlevi de farklı köylerden gençlerin birbirlerini daha yakından görmeleri ve tanımları için zemin oluşturmasıdır. Şenliklerde yeni aşkların ortaya çıktığı; hatta şenliklerden sonra kız isteme, sözleşme ve kız kaçırma olaylarının çoğaldığı yöre halkı tarafından ifade edilmektedir.

5. Yaylacılıkta Yaşanan Yapısal ve İşlevsel Değişim

Şehirlerimizde görülen teknolojik gelişmelere paralel sosyal ve kültürel değişim sürecinden; önce ilçelerimiz, daha sonra da köylerimiz etkilenmiştir. Özellikle televizyonun ve motorlu tarım araçlarının köylere ulaşmasıyla birlikte sözlü kültür üretimi büyük bir zafiyete uğramıştır. Teknoloji merkezli kültürel değişim süreci nihayet 2000 ila 3000 metre yükseklikte bulunan ve özellikle Türkler açısından her zaman gizemli, mistik ve huzurlu mekânlar olarak addedilen yüce dağ başlarına; Karadeniz'in bereketli yaylalarına kadar ulaşmıştır. Bu süreç kültür bilimi açısından yaylacılığın yapısal ve işlevsel özelliklerine çoğunlukla istenmedik yönde bir etki yapmış; pek çok kültürel değerın unutulup gitmesine zemin hazırlamıştır.

Yayla şenliklerinde görülen geleneksel yapıdan turistik amaçlı şenlik yapısına geçiş ve bazı ekonomik beklentiler, yaylacılıkta yaşanan yapısal değişimi tetiklemektedir. Ayrıca yaşanan modernleşme süreci, hayvancılığın gerilemesi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler yapıyı etkileyen diğer faktörler olmuştur.

Bu bölümde yaylalarımızda görülen yapısal değişime bazı somut örnekler sunmak istiyoruz:

Daha önce sallama ve dövme yayıkta tereyağı elde etme geleneği bugün elektrikli yayıkların kullanımıyla ortadan kalmış ve yayık sallarken ortaya çıkan sözlü ürünler de artık üretilemez hale gelmiştir. Yine tuzlanarak saklanan tereyağı, peynir, çökelek gibi süt ürünleri, buzdolabı yahut derin dondurucularda korunmaya başlanmıştır.

Daha on – on beş sene önceye kadar yürüyerek veya binek hayvanı sırtında gidilen yayla yolları bugün artık motorlu taşıtlarla aşılmaktadır. Ancak yaylaya yakın köylerde yürüyerek yaylaya çıkma geleneği bugün de devam etmektedir.

Daha önce evlerin ocaklarında kara ateş denilen bir ateş yakılırdı. Bunların üzerinden zincirlerle tencereler ve çeşitli kaplar asılır; bu kaplarda su ısıtılır ve yemek yapılırdı. Daha sonra kuzine türü sobalar kullanılmaya başlandı. Günümüzde ise yemekler daha çok gazlı ocaklarda pişirilmekte; ancak hayvancılıkla uğraşan ailelerde kuzine sobada yemek pişirme ve yal ısıtma geleneği devam ettirilmektedir.

Eskiden un, değirmende öğütülür, ambarlara doldurulurdu. 9-10 ay ambarda koruma altına alınan un yavaş yavaş tüketilirdi. Şimdilerde ise, buğday da yetiştirilmediğinden daha çok un, çuvallar halinde alınıp tüketilmektedir.

Bugün artık yolu, elektriği ve suyu olmayan yayla evi yok gibidir. Elektrikle birlikte televizyon hatta çanak antenler yayla evlerine kadar girmiş; akşam oturmaları ve eğlenceleri, hatta sözlü kültür üretme gelenekleri bundan olumsuz etkilenmiştir.

Yine çeşme yanlarında bir araya gelip topluca sohbet eden, dertleşen köy kadınları bu hasletlerinden suyun evlerine kadar gelmiş olmasından dolayı zorunlu olarak vazgeçmişlerdir.

Ahşap evlerin yerini bugün taş ve betonarme evler almaktadır. Bu tarz evler sağlam ve dayanıklı olsa da sağlık açısından avantajlı olmayan bir durum sergilemektedir. Ancak, betonarme evler daha güvenli olduğundan demirbaş eşyalar mevsimsel olarak taşınmak yerine, yayla evlerinde sürekli olarak bırakılmaktadır.

Yine insanların bilinçlenmesi sonucu yaylada silah atmanın yasaklanması da bu yapı içerisinde olumlu kabul edilebilecek bir değişimi göstermektedir.

Özel araç sayısının çoğalması, araç kiralama imkânının artması ve hayvancılığın azalması; yaylaya birlikte çıkma geleneğinin de bozulmasına zemin hazırlamıştır. Köydeki ailelerin artık birlikte değil de birbirlerinden bağımsız olarak, farklı zamanlarda yaylaya çıkışları, yaylaya çıkış esnasında icra edilen sözlü gelenek ürünlerinin artık icra edilememesini netice vermiştir.

Günümüz yayla evlerinde yıkanmak içi şofben kullanmak, çamaşırları makineye atmak; beyazlatıcı ve bittin arındırıcı olarak kullanılan ocak külü yerine markalı deterjanları tercih etmek artı lüks sayılmayan sıradan uygulamalar halini almıştır.

Yayla şenlikleri sırasında her obanın bir kemeñecisi yahut davul-zurna ekibi olurdu. Günümüzde ise elektronik ortamda büyük daireler şeklinde horon icra edilmekte ve türkü söyleyen sanatçının sesi mikrofon aracılığıyla şenliğin her yanına ulaştırılmaktadır.

Köylerin yaylalarda konuşlandıkları yerlere oba adı verilmektedir ki, obalar bir araya gelerek yaylaları oluşturmaktadır. Ancak büyük ve verimli obalar üzerinde birkaç köyün bir arada bulunması da mümkündür. Örneğin Kadirga yaylasından Beypınarı yaylasına geçerken uğradığımız Derin Oba'da Tonya ilçesine bağlı beş farklı köy ikamet etmekteydi. Obalar arasındaki gidiş-gelişler, kurulan dostluklar ve kız alıp vermeler bugün de devam etmektedir.

Sonuç

Alan araştırmasına dayalı olarak yaptığımız bu çalışmada özet olarak şu sonuçlara varılmıştır:

Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda sürdürülmeye çalışılan yaylacılık *yatay yaylacılık* değil; *dikey yaylacılıktır*. Yaylaya belirli bir istikameti kullanarak ulaşan insanlar, ulaştıkları yerlerde bir süre konakladıktan sonra aynı istikameti kullanarak geri dönerler. Özellikle Doğu Anadolu bölgemizde sürdürülen yatay yaylacılık; yani yükseklerle ulaştıktan sonra uzak mesafedeki yaylalara geçmek suretiyle icra edilen yaylacılık türü Doğu Karadeniz'de görülmez.

Doğu Karadeniz yöresinde icra edilen yaylacılık, eski Türk Kültüründeki göçebe hayatın izlerini taşımaktadır. Yaylacılık bir değişim içerisindedir; özellikle yayla şenliklerinde turistik öğeler giderek ağırlık kazanmaktadır.

Yaylacılığın ve yayla şenliklerinin en önemli işlevi; birlik-beraberliğin sağlanması ve kimi kültürel değerlerin korunmasıdır. Bu sayede; kemeñce, horon, halk müziği, halk mutfağı, halk mimarisi, halk zanaatları ve halk mimarisi kısmen de olsa koruma altına alınmaktadır.

Yayla hayatının şekillenmesinde en önemli unsur olan hayvancılığın, yörede giderek azalması; yaylacılıktaki yapısal ve işlevsel değişime zemin hazırlamaktadır. Hayvancılığın azalması, yayla mimarisini yeniden şekillendirmiş ve yayla evlerinin bir bölümünü oluşturan ahırların yeni yapılarda yer almadığı görülmüştür. Tedbir alınmadığı takdirde, bazı yaylalarda görülen hızlı ve plansız yapılaşma bir müddet sonra alt yapısı olmayan varoş görüntüsü arz edecektir.

Pek çok teknolojik alet bugün yayla hayatına kadar girmiş, elektronik sazlar ve org yayla şenliklerinde kullanılır olmuştur.

Yayla evlerinde hazırlanan yağlaş, kazkaldıran, mıhlama, lahana, ısırgan yemeği ve lames¹ denilen tava pidesinin yerini, yayla şenliklerinde artık döner tezgâhları ve ayaküstü yenilen yiyecekler; yayık ayranının yerini ise, kola- gazoz türü meşrubatlar almaktadır.

Yaylalarda ve yayla şenliklerinde giyilen yöresel kıyafetlerin azalması da yaşanan değişime somut bir örnektir.

Yine yayla şenliklerinde gözlenen turistik ve ekonomik hareketliliğe en önemli örnek buralarda kurulan yayla pazarları ile yeni hizmete giren otel ve lokantlardır.

Doğu Karadeniz yaylaları ve yayla şenlikleri iyi değerlendirildiği takdirde yörede turizm patlaması yaşanabilir ve belirli bir istihdam alanı sağlanabilir. Yapılan festivallerin ulusal düzeyden uluslararası düzeye çıkarılması, yörenin ekonomik hayatına da bir canlılık getirecektir.

¹ Lames; lahana, pırasa ve pazının soğanla kavrulup, mısır unu ile sıvanmasından sonra tavada kızartılmasıyla elde edilen bir yemektir.

Kaynak Kişiler:

Hasan Konak (85), okur-yazar, emekli-çiftçi, Kozlu Köyü, Beşikdüzü.

Hüseyin Salih (56), okur-yazar, emekli, Ağaçalı Köyü, Akçaabat.

Muhammet Demir (32), ilkokul, marangoz, Dereköy Mah., Şalpaazarı.

Mustafa Parmak (53), lise, emekli, Gümüşlü Köyü, Akçaabat.

Nihat Bilek (60), okur-yazar, emekli-çiftçi, Melikşah Köyü, Tonya.

Sadık Şişman (56), lise, memur, Yaylabaşı Köyü, Maçka.

Kaynakça:

ATALAY, Besim (1998). *Divanü Lügat'it-Türk Tercümesi*, C. I, Ankara: TDK Yayınları.

EKŞİ, Yakup (1999); "Yaylacılık", Rize Kültür Derlemeleri, Rize.

EMİROĞLU, Mecdi (1977); *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.

GÖL, Metin (2004); "Trabzon'da Yaylacılık" *Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları*, Trabzon.

KÖSE, Olgun (2001); *Trabzon'da Yaylacılık ve Yayla Hayatı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

EKLER:

Fotoğraf 1. Hıdırnebi yayla şenliklerinin yapıldığı alan ve bu alanın etrafında kurulmuş pazaryeri.

Fotoğraf 2. Hıdırnebi yayla şenliklerinde horon oynayan halkoyunları ekibi.

Fotoğraf 3. Hıdırnebi yayla şenliğinde kemençe eşliğinde yöre türküleri söyleyen bir kemençe ustası.

Fotoğraf 4. Bir tarafta yayla çimenlerinde otlayan büyükbaş hayvanlar, diğer tarafta kış mevsiminden kalma kar yığıntısı.

Fotoğraf 5. Yaylanın vazgeçilmez yemeklerinden olan ve süt kaymağı ile mısır unundan yapılan yağlaş; yanında ayran, çökelek ve yayla ekmeği.

Fotoğraf 6. Hıdırnebi yaylasında kurulmuş olan turistik yayla kent.

Fotoğraf 7. Kadirga yayla şenliklerine yöresel kıyafetleriyle katılan Çepni kadınları.

Fotoğraf 8. Haka (Düzköy) yaylasında kurulu Haka obası.